

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 330

Finanse

na rzecz zrównoważonego rozwoju

Gospodarka – etyka – środowisko

Redaktorzy naukowci

Leszek Dziawgo, Leszek Patrzalek

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-460-8

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Marcin Będzieszak: Opłaty za usługi i dochody własne jako źródło finansowania wybranych zadań w miastach wojewódzkich w Polsce	13
Renata Biadacz, Kazimierz Juszczyk: Analiza wykorzystania kolektorów słonecznych do wytworzenia ciepłej wody użytkowej.....	22
Joanna Błach, Anna Doś: Zastosowanie modelu DuPonta w kontekście zarządzania środowiskiem w przedsiębiorstwie – możliwości wykorzystania w praktyce polskich przedsiębiorstw	34
Iwetta Budzik-Nowodzińska: Efektywność ekonomiczna przedsięwzięć inwestycyjnych z zakresu energetyki odnawialnej jako czynnik zrównoważonego rozwoju.....	42
Michał Buszko: Społeczna odpowiedzialność banków giełdowych – korzyści inwestycyjne z tytułu uczestnictwa w RESPECT Index	52
Beata Domańska-Szaruga: Konkurencyjność banków spółdzielczych jako partnerów lokalnych społeczności.....	63
Joanna Działo: Instytucje fiskalne a standardy etyczne w polityce fiskalnej ..	72
Beata Zofia Filipiak: Kierunki i skutki przekształceń lokalnej gospodarki odpadami komunalnymi w świetle zmian ustawowych	80
Monika Foltyn-Zarychta: Koncepcja zmniejszającej się w czasie stopy dyskonta w ocenie efektywności inwestycji publicznych o oddziaływaniach długoterminowych	89
Marzena Ganc, Magdalena Mądra-Sawicka: Wpływy do budżetów gmin przy wprowadzeniu podatku dochodowego w indywidualnych gospodarstwach rolnych	99
Maria Magdalena Golec: Zrównoważony rozwój spółdzielni kredytowych w Polsce w oparciu o zasadę lokalności	108
Karolina Gwarda: Źródła finansowania zakupu zero- i niskoemisyjnych środków transportu publicznego w Polsce	116
Jerzy Gwizdała: Rola Banku Ochrony Środowiska SA w Warszawie w finansowaniu inwestycji w obszarze ochrony atmosfery.....	126
Agnieszka Huterska, Robert Huterski: Wykorzystanie podatku od nieruchomości dla zrównoważonego rozwoju miast na przykładzie Torunia	135
Agnieszka Jachowicz: Główne trendy w polityce podatkowej w krajach Unii Europejskiej w okresie kryzysu	148
Alicja Janusz: Przegląd istniejących i projektowanych rozwiązań w zakresie funduszy restrukturyzacyjnych sektora finansowego w Unii Europejskiej	157

Barbara Karlikowska: Ryzyko środowiska naturalnego a działalność przedsiębiorstw	165
Magdalena Klopott: Mechanizmy finansowania przyjaznego środowisku demontażu statków – fundusz recyklingowy.....	173
Lidia Kłos: Wiedza i świadomość ekologiczna studentów	182
Adam Kopiński: Taksonomia i zastosowanie metody Hellwiga w ocenie efektywności funduszy inwestycyjnych	192
Andrzej Koza: Finansowe instrumenty wsparcia samozatrudnienia osób niepełnosprawnych w Wielkiej Brytanii i Polsce	205
Grażyna Leśniewska: Sztuka zrównoważonego życia	214
Agnieszka Lorek: Lokalna polityka energetyczna w zrównoważonym rozwoju gmin śląskich	222
Agnieszka Łukasiewicz-Kamińska: Waluta wirtualna – moda, czy pieniądz przyszłości?.....	231
Ireneusz Miciuła, Krzysztof Miciuła: Energia odnawialna i jej aspekty finansowe jako element zrównoważonego rozwoju Polski	239
Tomasz Piotr Murawski: Ocena działań społecznej odpowiedzialności biznesu – przegląd wybranych metod	248
Marta Musiał: Dylematy zarządzania finansami osobistymi w kontekście koncepcji solidarności międzypokoleniowej.....	258
Bogdan Nogalski, Andrzej Kozłowski: Zarządzanie finansami w samorządzie gminnym wobec wyzwań nowego zarządzania publicznego.....	266
Teresa Orzeszko: Miejsce edukacji finansowej społeczeństwa w strategii społecznej odpowiedzialności biznesu krajowych banków giełdowych w Polsce	274
Agnieszka Parlińska: Wybrane aspekty zadłużania się samorządów gminnych w Polsce	284
Andrzej Parzonko: Przewidywalność i stabilizacja cen mleka jako czynnik zrównoważonego rozwoju gospodarstw rolniczych i przedsiębiorstw przetwórczych.....	293
Monika Pettersen-Sobczyk: Modele biznesowe banków w kontekście koncepcji zrównoważonego rozwoju	301
Dariusz Piotrowski: Wartości islamu a koncepcja zrównoważonego rozwoju	308
Michał Polasik, Anna Piotrowska: Transakcyjne wykluczenie finansowe w Polsce w świetle badań empirycznych.....	316
Adriana Przybyszewska: Determinanty przedsiębiorczości kobiet na przykładzie wybranych krajów	326
Eleonora Ratowska-Dziobiak: Rozwój kanału <i>direct</i> na polskim rynku ubezpieczeń	336
Adam Reczuch: Wykluczenie finansowe osób młodych w perspektywie założenia nowego gospodarstwa domowego	344

Robert Skikiewicz: Bariery w działalności instytucji finansowych na tle zmian sytuacji gospodarczej Polski	352
Beata Skubiak: Wpływ kryzysu finansowego i gospodarczego na rozwój zrównoważony, ze szczególnym uwzględnieniem konsekwencji społecznych.....	361
Sylwia Słupik: Proekologiczne strategie rozwoju przedsiębiorstw województwa śląskiego.....	369
Małgorzata Solarz: Ochrona konsumenta a wykluczenie finansowe stanowiące wynik niewłaściwego zarządzania ryzykiem finansowym codzienności	378
Anna Spoz: E-faktury – nowinka technologiczna czy upowszechniający się sposób dokumentowania transakcji gospodarczych	387
Joanna Stawska: Znaczenie <i>policy mix</i> dla działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw w kontekście zrównoważonego rozwoju.....	397
Marek Szturo, Joanna Tomczyk: Rozwój zrównoważony miast jako szansa dla prywatnych inwestycji na przykładzie aglomeracji azjatyckich.....	406
Paulina Szulc-Fischer: Proekologiczne inicjatywy klastrowe	414
Magdalena Ślebocka: Fundusze unijne dla zrównoważonego rozwoju – bariery w pozyskiwaniu i rozliczaniu na przykładzie gmin województwa łódzkiego.....	424
Aneta Tylman: Obszary badań prawno-finansowych zrównoważonego rozwoju – próba identyfikacji	432
Piotr Urbanek: Standardy etyczne polityki wynagradzania kadry kierowniczej w bankach w okresie kryzysu finansowego – próba oceny.....	439
Tomasz Uryszek: Międzypokoleniowa redystrybucja długu publicznego na przykładzie krajów Unii Europejskiej	448
Julia Anna Wachowska: Rynek kredytów mieszkaniowych w Polsce – studium analityczne	458
Damian Walczak: Solidaryzm społeczny a uprawnienia emerytalne grup uprzywilejowanych.....	468
Marcelina Więckowska: Inwestorzy instytucjonalni na rynku inwestycji w energię odnawialną	477
Paweł Witkowski: Ryzyko węglowe – koncepcja i pomiar.....	486
Bogdan Włodarczyk: Tworzenie oferty bankowej z wykorzystaniem bankowości elektronicznej	495
Justyna Zabawa: Zarządzanie kapitałem ludzkim we współczesnych bankach w kontekście ich ekologicznej odpowiedzialności	503
Marika Ziemia, Krzysztof Świeszczak: Reklamy bankowe – między manipulacją a faktyczną potrzebą klientów.....	511

Summaries

Marcin Będzieszak: User charges and own-source revenues as sources of financing selected tasks in voivodeship cities in Poland	21
Renata Biadacz, Kazimierz Juszczak: Analysis of the use of solar collectors to produce hot water	33
Joanna Blach, Anna Doś: The application of the DuPont model in the context of corporate environmental management – evidence from the Polish companies	41
Iwetta Budzik-Nowodzińska: Economic effectiveness of investments related to the renewable energy sources as a factor of sustainable development... ..	51
Michał Buszko: Corporate Social Responsibility of stock exchange listed banks – investing profits due to participation in RESPECT Index.....	62
Beata Domańska-Szaruga: Competitiveness of cooperative banks as local community partners	71
Joanna Działo: Fiscal institutions and ethical standards in fiscal policy.....	79
Beata Zofia Filipiak: Directions and consequences of the transformation of local economy of municipal waste in the light of changes in the laws.....	88
Monika Foltyn-Zarychta: The concept of time-declining discount rate in the appraisal of public projects with long-term effects	98
Marzena Ganc, Magdalena Mądra-Sawicka: The proceeds to municipalities with the introduction of income tax in individual farms.....	107
Maria Magdalena Golec: Sustainable development of Polish credit cooperatives based on the principle of localness.....	115
Karolina Gwarda: Sources of funding the purchase of zero- and low carbon means of public transport in Poland	125
Jerzy Gwizdała: The role of the environment protection bank JSC in Warsaw in financing investment in the protection of the atmosphere	133
Agnieszka Huterska, Robert Huterski: Application of property tax in sustainable development of towns with town of Toruń as an example.....	147
Agnieszka Jachowicz: Main trends in tax policy in the European Union states in the times of crisis	156
Alicja Janusz: The review of existing and anticipated solutions for the financial sector restructuring funds in the European Union	164
Barbara Karlikowska: Natural environment risk and activities of enterprises	172
Magdalena Klopott: Financing mechanisms of the environmentally friendly ship dismantling – case of recycling fund	181
Lidia Klos: Environmental knowledge and awareness of students.....	191
Adam Kopiński: Taxonomy and application of Hellwig’s method for assessing the effectiveness of investment funds	204
Andrzej Koza: Financial instruments of disabled people self-employment support in Great Britain and Poland	213

Grażyna Leśniewska: Art of sustainable life	221
Agnieszka Lorek: Local energy policy for the sustainable development of the Silesian communities	230
Agnieszka Łukasiewicz-Kamińska: Digital currency – temporary trend or money of future?	238
Ireneusz Miciuła, Krzysztof Miciuła: Renewable energy and its financial implications as a component of sustainable development of Poland	247
Tomasz Piotr Murawski: An evaluation of Corporate Social Responsibility – review of chosen methods	257
Marta Musiał: Personal finance management dilemmas in the context of intergenerational solidarity concept	265
Bogdan Nogalski, Andrzej Kozłowski: Finance management in commune self-government in the face of challenges of new public management	273
Teresa Orzeszko: Importance of financial education of society in CSR strategy of domestic listed banks in Poland	283
Agnieszka Parlińska: Selected aspects of the indebtedness of municipalities in Poland	292
Andrzej Parzonko: Predictability and price stabilization of milk as a factor in the sustainable development of farms and food processing enterprises	300
Monika Pettersen-Sobczyk: Banks business models in the context of sustainable development concept	307
Dariusz Piotrowski: Values of islam and the concept of sustainable development	315
Michał Polasik, Anna Piotrowska: Empirical studies on transactional financial exclusion in Poland	325
Adriana Przybyszewska: Determinants of entrepreneurship of women based on selected countries	335
Eleonora Ratowska-Dziobiak: Development of the direct channel on the Polish insurance market	343
Adam Reczuch: Financial exclusion of young people in the perspective of establishment of a new household	351
Robert Skikiewicz: Barriers of activity of financial institutions against the background of changes in the economic situation of Poland	360
Beata Skubiak: The impact of economic and financial crisis on sustainable development with focus on social consequences	368
Sylvia Słupik: Ecological strategies for the development of Silesian Voivodeship enterprises	377
Małgorzata Solarz: Consumer protection vs. financial exclusion as a result of incorrect everyday financial risk management	386
Anna Spoz: E-invoices – technological novelty or a spreading method of documenting commercial transactions	396

Joanna Stawska: The importance of policy mix for investment activities of enterprises in the context of sustainable development	405
Marek Szturo, Joanna Tomczyk: Sustainable urban development as an opportunity for private investments on the example of Asian agglomerations.....	413
Paulina Szulc-Fischer: Pro-ecological cluster initiatives	423
Magdalena Ślebocka: EU funds for sustainable development – barriers in obtaining and accounting on the example of municipalities of Łódź Voivodeship.....	431
Aneta Tylman: Areas of legal and financial studies of sustainable development – an attempt to identify.....	438
Piotr Urbanek: Ethical standards of top executive’s remuneration policy in the banking sector during the financial crisis – attempt to assess	447
Tomasz Uryszek: Intergenerational redistribution of public debt. The example of European Union countries	457
Julia Anna Wachowska: Housing loans market in Poland – analytical project	467
Damian Walczak: Social solidarity and the pension rights of privileged groups	476
Marcelina Więckowska: Institutional investors in the renewable energy investment market.....	485
Paweł Witkowski: Carbon risk – concept and measurement	494
Bogdan Włodarczyk: Creation of banking offer using e-banking	502
Justyna Zabawa: Human capital management in contemporary banks, in the context of corporate eco-responsibility	510
Marika Ziemia, Krzysztof Świeszczak: Banking advertising – between a manipulation and a real customer need.....	520

Małgorzata Solarz

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

OCHRONA KONSUMENTA A WYKLUCZENIE FINANSOWE STANOWIĄCE WYNIK NIEWŁAŚCIWEGO ZARZĄDZANIA RYZYSKIEM FINANSOWYM CODZIENNOŚCI

Streszczenie: Wykluczenie finansowe może być spowodowane niewłaściwym zarządzaniem ryzykiem finansowym codzienności. Dotyka osób, które w efekcie decyzji finansowych podjętych w innych warunkach rynkowych bądź wpadnięcia w pułapkę losu, stają się nadmiernie zadłużone, ich status materialny ulega nagłemu pogorszeniu. Wówczas okazują się one nieatrakcyjne dla banków, a tym samym są wykluczane z systemu finansowego. Celem artykułu jest ukazanie roli ochrony konsumenta w zwalczaniu tego rodzaju wykluczenia finansowego. Metoda analizy i krytyki aktów prawnych oraz metoda opisowa pozwoliły wskazać na wady i zalety ochrony konsumenta – jednego z obszarów odpowiedzialnych finansów, w których powinny być prowadzone pożądane działania inkluzyjne.

Słowa kluczowe: wykluczenie finansowe, odpowiedzialne finanse, ochrona konsumenta.

DOI: 10.15611/pn.2014.330.41

1. Wstęp

W minionym dziesięcioleciu problematyka ekskluzji i inkluzji finansowej stała się dość częstym tematem opracowań naukowych, choć samo zjawisko wykluczenia finansowego obecne jest na świecie od dawna. Zdecydowanie bardziej zainteresowano się nim dopiero wówczas, gdy dostrzeżono, że problem ten dotyka wszystkich społeczeństw, również tych z krajów o wysoko rozwiniętym systemie finansowym.

Najprawdopodobniej pierwszymi autorami definicji wykluczenia finansowego byli brytyjscy geografowie A. Leyshon i N. Thrift. W opracowaniu naukowym z 1995 r., zatytułowanym *Geographies of Financial Exclusion: Financial Abandonment in Britain and United States*, wskazali, że ze względu na lokalizację instytucji systemu finansowego nie wszyscy obywatele Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii mają jednakowy dostęp do produktów i usług finansowych [Leyshon, Thrift 1995, s. 312-341]. W kolejnych latach naukowcy oraz eksperci międzynarodowych organizacji i instytucji finansowych, prowadząc badania nad zagadnieniami ekskluzji i inkluzji finansowej, definiowali je na różne sposoby (szerzej [Solarz 2010,

s. 150-162; 2011, s. 76-89]), jednakże na potrzeby niniejszego opracowania została przyjęta definicja zaproponowana w dokumencie Komisji Europejskiej z 2008 r. Według niej wykluczenie finansowe oznacza proces, w którym obywatele doświadczają problemów w dostępie i/lub możliwości korzystania z produktów i usług finansowych na głównym rynku (*mainstream market*), które są odpowiednie do ich potrzeb i umożliwiają im prowadzenie normalnego życia w społeczeństwie [Anderloni 2008, s. 9].

Analizowane zjawisko ostatnimi czasy przybrało nowy wymiar, w literaturze przedmiotu pojawiło się określenie „nowi wykluczeni”, pozostające niejako w opozycji do tradycyjnie wykluczonych z systemu finansowego [Solarz 2012]. Odmienne niż dotychczas, na sile zyskują determinanty ekskluzji. Wśród nich znajduje się ryzyko finansowe codzienności, które towarzyszy każdemu gospodarstwu domowemu, jednak niewłaściwe zarządzane nim może prowadzić do problemów finansowych, skutkujących znacznym pogorszeniem jakości życia. W tym przypadku wykluczenie finansowe powstaje w następstwie decyzji finansowych podjętych w przeszłości przez osoby będące do momentu urzeczywistnienia się ryzyka finansowego codzienności pełnoprawnymi uczestnikami systemu finansowego.

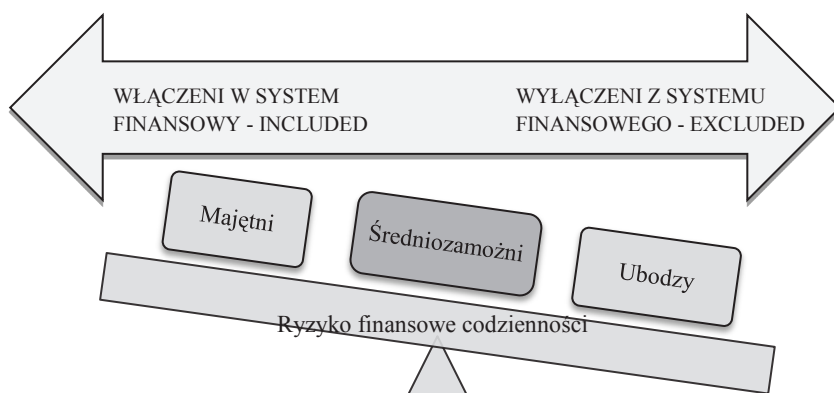
Wykorzystane metody badawcze, tj. metoda analizy i krytyki aktów prawnych oraz metoda opisowa, prowadzą do osiągnięcia celu artykułu, którym jest ukazanie roli jednego z obszarów odpowiedzialnych finansów – ochrony konsumenta w redukcji wykluczenia finansowego, stanowiącego wynik niewłaściwego zarządzania ryzykiem codzienności.

2. Wykluczenie finansowe a zarządzanie ryzykiem finansowym codzienności

Wśród parametrów determinujących problem wykluczenia finansowego wymienia się m.in.: dochody gospodarstwa domowego, wykształcenie, miejsce zamieszkania, wiek, płeć. Zatem można powiedzieć, że pewne grupy społeczne są bardziej predystynowane do bycia wykluczonymi finansowo. Potwierdzają to badania prowadzone na zlecenie Komisji Europejskiej, z których wynika, że w grupie drugiej znajdują się osoby ubogie, kobiety, osoby starsze, młodzież, mieszkańcy obszarów wiejskich, osoby o niskim poziomie wykształcenia [Anderloni 2008, s. 30]. Nie uprawnia to jednak do postawienia tezy, że wykształcony, średniozamożny mężczyzna w sile wieku, mieszkający w dużej miejscowości jest odporny na wykluczenie finansowe. Otóż prof. J.K. Solarz zwrócił uwagę na jeszcze jeden bardzo ważny parametr determinujący wykluczenie finansowe, tj. na ryzyko finansowe codzienności [Solarz 2012, s. 11].

Codziennie przyzwyczajenia kształtują określoną jakość życia gospodarstw domowych. Podejmowane decyzje finansowe, dotyczące np. dokonania wyboru: czy odłożyć część zarobionych pieniędzy, czy skosztować je od razu, sfinansować

zakup mieszkania z kredytu, czy ponosić koszty wynajmu, obarczone są ryzykiem i rzutują na przyszłość gospodarstwa domowego. Do podjęcia prawidłowej decyzji o zadłużeniu potrzeba świadomości finansowej i ostrożności w kontaktach z pośrednikiem finansowym. Podmiot rozsądnie zarządzający własnym budżetem powinien uwzględniać, po pierwsze, ryzyko wpadnięcia w tzw. pułapkę losu, objawiającą się wystąpieniem klęski żywiołowej, która pozbawia ludzi zasobów majątkowych; doznaniem szoku dochodowego wywołanego nagłą utratą narzędzia do zarobkowania, zwolnieniem z pracy; gwałtowną utratą zdrowia itp. [Solarz 2012, s. 72]. Po drugie, musi on mieć na względzie, że podczas trwania długoterminowych zobowiązań mogą ulec zmianie warunki rynkowe, np. wysokość stóp procentowych, kurs walutowy, wartość przedmiotu zabezpieczenia itd. Urzeczywistnienie się ryzyka finansowego codzienności może powodować poważne problemy dotyczące budżetu gospodarstwa domowego, a czasami może prowadzić do wykluczenia finansowego. Rozmiar negatywnych konsekwencji uzależniony jest od sytuacji majątkowej gospodarstwa domowego (rys. 1).

Rys. 1. Relacja sytuacji dochodowej gospodarstw domowych oraz podatności na wykluczenie finansowe spowodowane niewłaściwym zarządzaniem ryzykiem finansowym codzienności

Źródło: opracowanie własne.

Relatywnie najłatwiej szkody powstałe wskutek urzeczywistnienia się ryzyka finansowego codzienności znoszą osoby majątne. Oczywiście ich aktywa rzeczowe i finansowe ulegną uszczupleniu, jednak nie na tyle, by podmiot utracił zdolność kredytową czy płynność budżetu gospodarstwa domowego w długim okresie czasu. Z kolei osoby wykluczone finansowo ze względu na niskie dochody bardzo boleśnie odczuwają takie zdarzenia, jak utrata pracy czy choroba uniemożliwiająca zarobkowanie. Nie zmieni to jednak ich pozycji na rynku usług bankowych. Najbardziej newralgiczną grupą są średniozamożni, którzy do momentu urzeczywistnienia się ryzyka finansowego codzienności są – posiadającymi pełnię praw – uczestnikami systemu

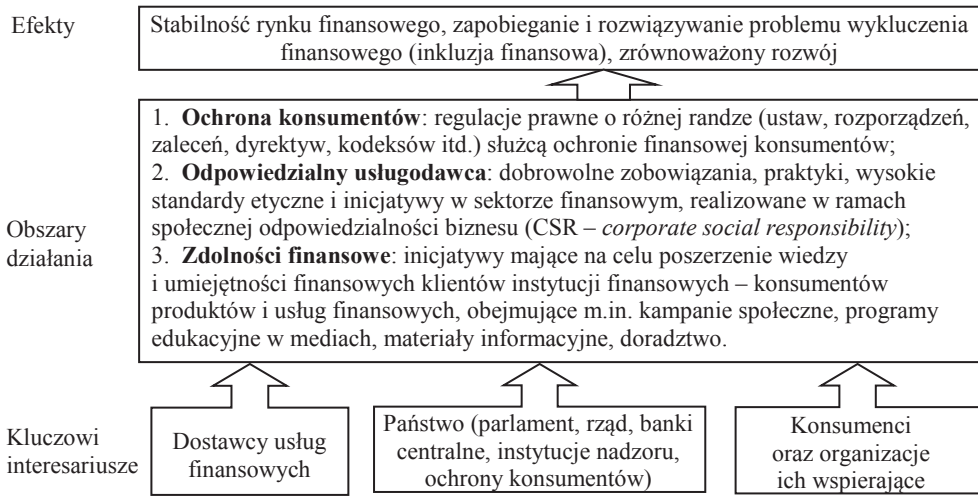
finansowego. Jeśli wpadną w pułapkę losu lub pogorszą się ich warunki rynkowe, mające bezpośredni związek z decyzjami finansowi podjętymi w przeszłości, stają się nadmiernie zadłużeni, ich status materialny wyraźnie się pogarsza, okazują się podmiotami nieatrakcyjnymi dla banków, a tym samym są wykluczani z systemu finansowego.

W Polsce problem niewłaściwego zarządzania ryzykiem finansowym codzienności można odnieść do średniozamożnych gospodarstw domowych, które w pierwszej dekadzie XXI w. zaciągnęły kredyty hipoteczne we franku szwajcarskim, a w latach 2012-2013 miały poważne problemy z ich spłatą. Kredyty denominowane we CHF wzięło ponad 700 tys. Polaków, a ich zadłużenie sięgnęło 200 mld zł. Z tego – wg danych na koniec grudnia 2013 r. – ok. 3% dłużników nie spłaca rat w terminie [Kalinowska 2014, s. A4]. Odpowiedzialnych za powstanie tego problemu należy szukać zarówno po stronie klientów, jak i banków. Pierwsi zbyt optymistycznie postrzegali swoją przyszłość, decydowali się na zakup nieruchomości o maksymalnie wysokim standardzie, polegali na mocno zawyżonej ocenie swoich kompetencji finansowych. Drugi, czyli banki komercyjne, walcząc o klienta, oferowały kredyty przy wskaźniku LtV na poziomie 100-120%. Sprzyjające warunki rynkowe – liberalna polityka kredytowa, poziom oprocentowania, kurs walutowy CHF – sprawiły, że wiele gospodarstw domowych podpisało umowy kredytowe na 20-30 lat z przeświadczeniem, że w tym okresie ich dochody nie zmniejszą się, a koszty kredytu nie wzrosną. Niestety, niekorzystna zmiana kursu walutowego i spadek cen nieruchomości, na której zabezpieczony był dług, sprawiły, że wartość kredytu do spłaty przewyższyła wycenę nabytego mieszkania.

3. Inkluzja finansowa realizowana zgodnie z ideą odpowiedzialnych finansów

Nadrzędnym celem odpowiedzialnych finansów (*responsible finance*) jest „przyczynianie się do promowania idei zrównoważonego rozwoju, stąd podejmowane zgodnie z tą ideą działania powinny służyć gospodarce, społeczeństwu i środowisku naturalnemu, zarówno w skali poszczególnych państw, jak i w ujęciu międzynarodowym [...], a dostęp do szerokiej gamy usług finansowych, w tym dotyczących oszczędności, ubezpieczenia, kredytu, dostarczanych gospodarstwom domowym w sposób odpowiedzialny, jest jednym z ważniejszych elementów składowych zrównoważonego rozwoju” [Advancing... 2011, s. 1]. Skoordynowane przedsięwzięcia mają na celu oddziaływanie na instytucje finansowe i ich klientów w taki sposób, aby ich ostatecznym efektem było stworzenie stabilnego, inkluzyjnego rynku finansowego (rys. 2).

Inkluzja finansowa oznacza działania realizowane na rzecz osób wykluczonych finansowo, których ten problem już dotyka lub są nim realnie zagrożone. Zgodnie z prezentowaną koncepcją stosowne inicjatywy powinny być prowadzone w nastę-

Rys. 2. Koncepcja odpowiedzialnych finansów w służbie inkluzji finansowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Advancing... 2011, s. 7].

pujących obszarach odpowiedzialnych finansów: ochrona konsumenta, odpowiedzialny usługodawca i kształtowanie umiejętności finansowych, przy czym – z uwagi na temat artykułu – uwaga w jego dalszej części zostanie skoncentrowana na pierwszym z obszarów.

4. Ochrona konsumenta jako instrument inkluzji finansowej

Działaniem pozwalającym stawić czoła zjawisku wykluczenia finansowego jest objęcie szczególną ochroną prawną osób fizycznych, będących konsumentami usług bankowych, ubezpieczeniowych, inwestycyjnych. W tym obszarze odpowiedzialnych finansów wiodącą rolę odgrywa państwo, z jednej strony jako legislator, a z drugiej egzekutor. Przepisy prawa mają chronić interesy słabszego podmiotu występującego na rynku finansowym, a mianowicie konsumenta, i jednocześnie budować jego zaufanie do formalnego systemu finansowego. Przy czym działania legislacyjne podejmowane przez państwo w ramach inkluzji finansowej należy rozpatrywać w kategoriach *ex post* i *ex ante*, tj. rozumianych jako pozwalające rozwiązywać problemy wykluczonych gospodarstw domowych lub mające na celu zapobieganie ich powstawaniu.

Osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej, które wpadły nie z własnej winy w poważne problemy finansowe, skutkujące niemożnością wywiązywania się ze zobowiązań kredytowych, mogą od 31 marca 2009 r. ogłosić upadłość konsumencką na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie

ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach w sprawach cywilnych [Ustawa z 5 grudnia 2008]. Niestety, okazuje się, że przywołany akt prawny, jako instrument inkluzji finansowej względem podmiotów niewłaściwie zarządzających ryzykiem finansowym codzienności, jest niedoskonały i wymaga nowelizacji. Od początku obowiązywania ustawy do końca 2013 r. sądy ogłosiły tylko 60 upadłości konsumenckich. Oddaliły i zwróciły ponad 1900 wniosków – między innymi z dwóch powodów. Po pierwsze, ze względu na to, że powstałe zadłużenie nie było następstwem „pułapki losu” oraz – po drugie – że dłużnicy nie dysponowali majątkiem wystarczającym choćby na pokrycie kosztów postępowania upadłościowego. W związku z tym Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało projekt zmian, który zakłada, że nie będzie mógł ogłosić upadłości tylko ten dłużnik, który stanie się niewypłacalny z winy umyślnej albo w wyniku własnego rażącego niedbalstwa [Projekt... 2013, s. 23]. Natomiast upadłość mogłyby ogłosić osoby, które przed kilkoma laty zaciągnęły kredyt na dom lub mieszkanie, a teraz na skutek kryzysu straciły pracę lub drastycznie obniżono im zarobki i nie są w stanie spłacać rat kredytowych. Dzięki tej zmianie upadłość stanie się możliwa nie tylko w razie takiego zdarzenia, jak kataklizm, śmierć małżonka czy ciężka choroba, ale w każdej losowej sytuacji niezawinionej przez dłużnika.

W noweli przepisów nie pojawiły się zmiany dotyczące samej procedury ogłaszania upadłości, tzn. wartość zadłużenia obliczana na dzień złożenia wniosku najpierw pokrywana jest z masy upadłościowej, w skład której wchodzi prawie wszelkie aktywa rzeczowe i finansowe należące do osoby fizycznej, a jeśli to nie wystarczy, to sąd ustala plan spłat na kolejne 5 lat, pozostawiając dłużnikowi środki na wynajem niewielkiego mieszkania. Polscy kredytobiorcy, stanowiący podmiot rozważań w niniejszym artykule, oczekiwali, że w ustawie znajdzie się zapis pozwalający na oddanie bankowi wyłącznie nieruchomości stanowiącej przedmiot hipoteki, a reszta długu będzie upadłemu anulowana [Sadlik].

Analizując dotychczasowe przepisy i projekt ministerialny, można zauważyć, że pojawił się zapis, zezwalający sądowni na ogłoszenie upadłości konsumenta wtedy, gdy nie będzie on miał majątku na pokrycie kosztów postępowania. Projekt przewiduje, że jeśli dłużnik znajdzie się w takiej sytuacji, to zaliczkę za niego wyłoży tymczasowo Skarb Państwa [Projekt... 2013, s. 24].

Zdecydowanie lepsze efekty inkluzyjne przyniosą działania w zakresie ochrony konsumenta usług finansowych, zanim zostanie on wykluczony z rynku. Otóż okazuje się, że pierwsza osoba w Polsce, która wystąpiła przeciwko bankowi z pozwem, chce udowodnić, że pracownicy banku, udzielając kredytu hipotecznego w obcej walucie, wprowadzili ją w błąd. Zdaniem klienta nie zostały mu jasno przedstawione następstwa urzeczywistnienia się ryzyka walutowego, a on sam nie zdawał sobie sprawy, że po zmianie kursu CHF w stosunku do PLN raty kredytu mogą dwukrotnie wzrosnąć. Przytoczony przykład świadczy, że świadomość finansowa polskich kredytobiorców jest niska, a tym samym asymetria informacji między klientem a ban-

kiem znaczna. Bardzo dobrym instrumentem wydają się zatem przepisy prawne chroniące słabszą stronę kontraktu. Dyskusyjna pozostaje jednak kwestia ich skuteczności, istnieje bowiem w Polsce ustawodawstwo generalnie chroniące prawa konsumenta czy normy prawne poświęcone konkretnym produktom finansowym (np. ustawa o kredycie konsumenckim), funkcjonują również różne rekomendacje KNF, a mimo to problem tysięcy polskich kredytobiorców zadłużonych w CHF powstał.

Informacja przekazana klientom przez banki w związku z ich zaangażowaniem w stosunek prawny o długoterminowych konsekwencjach finansowych powinna umożliwiać realną ocenę najistotniejszych cech produktu finansowego. Do takiego informowania konsumenta obliguje banki m.in. Rekomendacja S Komisji Nadzoru Finansowego (KNF). W czerwcu 2013 r. została ona znowelizowana w odniesieniu do ekspozycji na ryzyko walutowe. Uwzględniono w niej zalecenia Europejskiej Rady ds. Ryzyka Systemowego, rekomendacje Narodowego Banku Polskiego, Bazylejskiego Komitetu ds. Nadzoru Bankowego, a także rekomendacje innych organizacji odpowiedzialnych za kwestie stabilności systemu finansowego w skali międzynarodowej. Wprowadzone zmiany dotyczą np.: kredytów walutowych, długości maksymalnego okresu kredytowania, limitów nałożonych na wskaźniki Dtl (*debt to income*) oraz LtV (*loan to value*), jak też minimalnego wkładu własnego oraz klientów otrzymujących nieregularne dochody. Można znaleźć tam zapis m.in., że bank powinien dołożyć wszelkich starań, aby przekazywane klientom informacje (zarówno przed, jak i po podpisaniu umowy) były zrozumiałe i jednoznaczne. Ponadto bank powinien uwzględniać poziom wiedzy klienta [Rekomendacja... 2013, s. 42]. KNF rekomenduje, aby bank oferował klientowi kredyty w walucie, w jakiej uzyskuje on dochód. Wprowadzone zmiany wcale nie znaczą, że w poprzedniej rekomendacji nie było nic na temat relacji banku z kredytobiorcą zadłużonym w walutach obcych. Punkt 5.1.7 Rekomendacji S z 2006 r. wskazywał bankom, żeby przedstawiając klientowi ofertę kredytu w walucie obcej lub indeksowanego do waluty obcej, informowały go o kosztach obsługi ekspozycji kredytowej w wypadku niekorzystnej dla niego zmiany kursu walutowego. Informacje takie mogły być przekazane w postaci symulacji wysokości rat kredytu [Rekomendacja... 2006, s. 27].

Powyższy model wykonywania obowiązków informacyjnych wobec klienta detalicznego został potwierdzony w Zaleceniu Europejskiej Rady Ryzyka Systemowego dotyczącego udzielania kredytów w walutach obcych oraz w tzw. Dyrektywie hipotecznej przyjętej przez Radę Europejską w styczniu 2014 r., którą państwa członkowskie UE będą zobowiązane wdrożyć do 2016 r. (szerzej: [Directive... 2011]).

5. Zakończenie

Wykluczenie finansowe spowodowane niewłaściwym zarządzaniem ryzykiem finansowym codzienności jest ważnym problemem społeczno-ekonomicznym, który dotyka licznej grupy polskich gospodarstw domowych. Stąd zasadne wydaje się podjęcie działań inkluzyjnych w zakresie ochrony konsumenta usług finansowych.

Ekonomia zrównoważonego rozwoju przyjmuje zawodność rynku, objawiającą się m.in. we wszelkiego rodzaju nierównościach czy niesprawiedliwościach, jako normę i odrzuca ideę sił samouzdrawiania rynku, argumentując tym samym rolę państwa, polegającą na ochronie słabszego podmiotu [Rogall 2010, s. 86-87]. Konstruując odpowiednie rozwiązania prawne, państwo może zapobiegać problemom finansowym gospodarstw domowych, zanim one powstaną, lub uczestniczyć w ich rozwiązywaniu poprzez takie ustawy, jak ustawa o upadłości konsumenckiej, której zmiany budzą duże kontrowersje społeczne. Kredytobiorcy zadłużeni w CHF domagają się wprowadzenia przepisów, które pozwoliłyby na anulowanie długów lub ich przewalutowanie po kursie z dnia udzielenia kredytu, natomiast posiadacze złotych kredytów hipotecznych, powołując się na klauzulę sprawiedliwości społecznej, twierdzą, że zostaliby wówczas pokrzywdzeni, bo choć przez ostatnie lata mieli stabilne raty, to jednak były one wyższe. Argumentację tych drugich popiera KNF [Ocena... 2013, s. 12]. Ochrona konsumenta oprócz licznych zalet ma też wady. Wśród nich pojawia się groźba przeregulowania rynku, który z założenia ma być wolny, niebezpieczeństwo wykluczenia z dostępu do produktów pożyczkowych gospodarstw domowych o niestabilnych dochodach i skazanie ich na ofertę sektora *shadow banking* czy wreszcie fakt, że nadmierna ochrona konsumentów promuje niewłaściwe postawy ekonomiczne i oducza odpowiedzialności za podjęte decyzje finansowe.

Literatura

- Advancing Responsible Finance for Greater Development Impact*, The German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, The International Finance Corporation and The Consultative Group to Assist the Poor, Berlin 2011.
- Anderloni L., *Financial Services Provision and Prevention of Financial Exclusion*, European Commission, 2008.
- Directive of The European Parliament and of The Council on Credit Agreements Relating to Residential Property*, Brussels, 31.3.2011, COM(2011) 142.
- Kalinowska D., *Kredyty hipoteczne: Będzie pozew zbiorowy nabitych we franki*. „Dziennik. Gazeta Prawna” 2014, nr 9.
- Leyshon A., Thrift N., *Geographies of financial exclusion: Financial abandonment in Britain and United States*, „Transactions of the Institute of British Geographers” 1995, vol. 20, no. 3.
- Ocena wpływu na sytuację sektora bankowego i polskiej gospodarki propozycji przewalutowania kredytów mieszkaniowych udzielonych w CHF na PLN wg kursu z dnia udzielenia kredytu*, KNF, Warszawa 2013.

- Projekt założeń projektu ustawy – Prawo restrukturyzacyjne. Wersja z dnia 20.11.2013, Ministerstwo Sprawiedliwości, <http://ms.gov.pl/> (31.01.2014).
- Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie, KNB, Warszawa 2006.
- Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie, KNF, Warszawa 2013.
- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Zysk i S-ka, Poznań 2010.
- Sadlik T., *List otwarty skierowany dotyczący Projektu zmiany ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze w sprawie upadłości konsumenckiej z dnia 30 grudnia 2013 r.*, <http://www.frankowcy.org.pl/spoktkania> (2.02.2014).
- Solarz J. K., *Nowi wykluczeni. Ryzyko finansowe codzienności*, Studia i Monografie nr 37, Wyd. Społecznej Akademii Nauk w Łodzi, Warszawa 2012.
- Solarz M., *Wykluczenie finansowe – zarys problematyki*, „Nauki o Finansach” 4, Prace Naukowe UE we Wrocławiu nr 127, Wydawnictwo UE, Wrocław 2010.
- Solarz M., *Wykluczenie finansowe jako nowy przejaw nierówności społecznych*, „Nauki o Finansach” 2 (7), Prace Naukowe UE we Wrocławiu Nr 186, Wydawnictwo UE, Wrocław 2011.
- Ustawa z 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, DzU z 2008, nr 234, poz. 1572 z zm.

CONSUMER PROTECTION VS. FINANCIAL EXCLUSION AS A RESULT OF INCORRECT EVERYDAY FINANCIAL RISK MANAGEMENT

Summary: Financial exclusion can result from incorrect everyday financial risk management. It refers to those individuals who, as a result of financial decisions made in different market conditions, or suffering unfortunate life circumstances, have become excessively indebted and their material status has suddenly deteriorated. In such a situation they turn out unattractive for banks and thus suffer exclusion from the financial system. The objective of the article is to present the role of a consumer protection in fighting this kind of financial exclusion. The analysis and critique method applied to legal acts and the descriptive method allowed for indicating the advantages and disadvantages of consumer protection – one of the areas of responsible finance within which the desired inclusion oriented activities should be performed.

Keywords: financial exclusion, responsible finance, consumer protection.